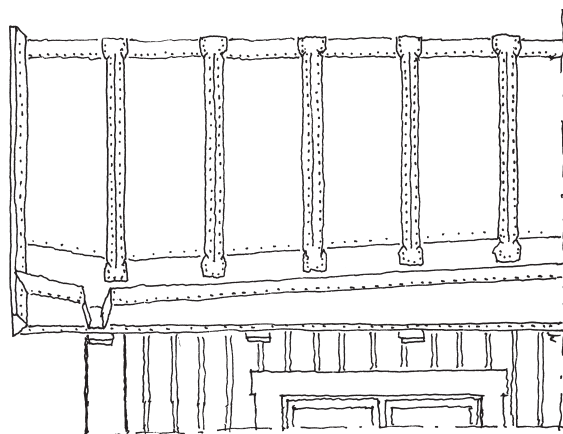

Takpapp

Historik

I Sverige har takpapp använts sedan slutet av 1700-talet. Av lumpappersmassa som handats med släckt kalk, kopparvitriol, järnhaltig jord och animalisk olja framställde Arvid Faxé kvadratiska pappskivor som kunde användas till taktäckning. Pappskivorna lades diagonalt på taken och såg ut som skiffertak. Den papp som blev mera vanligt förekommande bestod av vanlig lumpapp som före uppsättningen ströks med eller doppades i trätjära. Papp speciellt framtagen för detta ändamål började tillverkas på 1820-talet vid Grycksbo pappersbruk. Pappen bestod fortfarande av ark som spikades på samma sätt som takplåt med liggande falsar, antingen längs med takfallet eller diagonalt. Under 1840-talet började man behandla papp med stenkoltjära som tål vatten och solljus bättre än trätjära. År 1862 startade Munksjö tillverkningen av takpapp på rulle. Papptak kunde nu enkelt läggas med långa

våder från taknock till takfot. Den vanligaste läggningssmetoden fram till sekelskiftet 1900 blev nu så kallad listtäckning där våderns kanter spikas i trekantslister som löper i takfallets riktning.

På 1890-talet kan man börja köpa färdigimpregnerad papp, den är då redan på fabriken doppad i tjära.

Eftersom tjäran och pappen bryts ner av sol, vatten och nötning var man tvungen att underhålla den med tjärstrykning upp till vart tredje år. För att skydda pappen mot sol och brand kom man på att belägga den med sand eller krossat skiffer. Så småningom kom man på att impregnera pappen med asfalt som tål solljus och vatten bättre. Tillverkningen av asfaltspapp skedde bland annat vid Ikopals fabriker i Danmark från 1904 och i Malmö från 1916. Asfaltimpregneringen höll i 10–15 år innan man behövde komplettera med tjära. Under 1920–30-talet blev den asfaltimpregnerade pappen allt

vanligare och i början av 1950-talet utgjordes 90% av takpappförsäljningen av asfaltpapp. Den äldre tjärpappen användes dock fortfarande. Den var dels billigare i inköp och med rätt underhåll hade den dessutom längre livslängd än asfaltpappen. Den enda papp för taktäckning som finns i handeln idag är egentligen ingen papp; den består av poyesterduk som impregnerats med asfalt.

Listtäckning

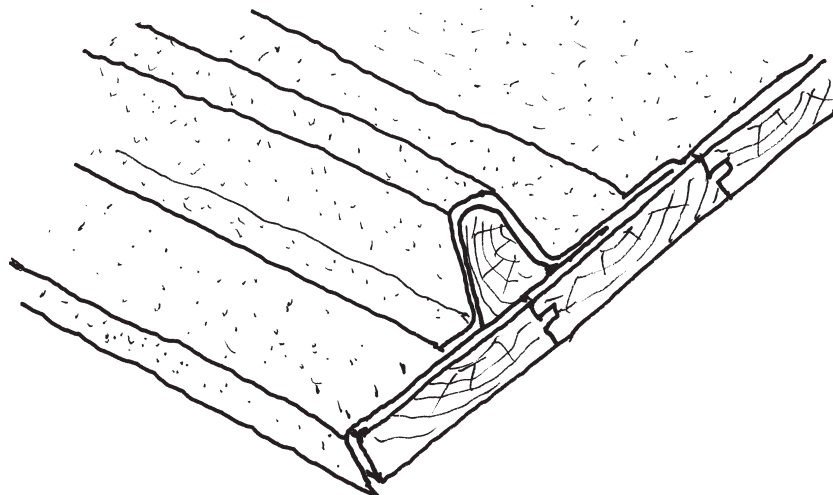
När takpapp började tillverkas på rulle blev så kallad listtäckning den vanligaste metoden att lägga papptak. Vid listtäckning spikas pappvädernas kanter i trekantlister som löper frånnock till takfot. På så sätt hindras regnvatten från att tränga in i skarvarna. Skarvarna täcks med en 10 cm bred papprensa som läggs över listen. Fördelen med listtäckning är att man bara spikar fast pappen i listen och inte i takbrädorna. Listtäckning ställer därför inte samma krav på underlaget. När brädorna sväller eller krymper vid förändringar i luftfuktigheten slits inte heller pappen sönder vid spikarna som kan vara fallet vid slättäckning.

Skall man göra en tidstypisk listtäckning bör man tänka på vilken bredd pappret från den aktuella tiden hade.

Eftersom papptak med listtäckning liknade plåttak utformades takavvattningen ofta som en ståndränna med utkastare av papp motsvarande plåttakens plåtrännor. Pappen får då stöd av en stående bräda. Detta kan vara en elegantare lösning än hängrännor.

Slättäckning

Vid sekelskiftet 1900 blir slättäckning den vanligaste metoden för taktäckning med papp. Vid slättäckning läggs pappväderna oftast horisontellt i takets längdriktning. Väderna läggs med överlapp, vid låga taklutningar med sju centimeter eller mer. Vädernas övre kant spikas med 5–8 centimeters mellanrum och den nedre kanten klistras. Skarvarna tätades förr med tjära eller pappkitt (starkt inkokt tjära), idag finns speciellt klister för detta. Om väderna behöver längdskarvas skall den övre våden skäras diagonalt så att överlappningen är minst 150 mm i nederkant och det dubbla i överkant. Flera längdskarvar får inte ligga ovanför varandra utan skall förskjutas i sidled. På branta tak kan slättäckning också göras vertikalt, då spikas den sida av väderna som vetter mot den vanligaste vindriktningen. Både listtäckning och slättäckning kan göras i ett eller två lager. Enlagsäckning var vanligast men tvålagsäckning gör taket tätare och håller pappen smidigare.

Ståndränna vid takfoten med en stomme av trä, som getts en mjuk rundning för att undvika skarpa veck i pappen.

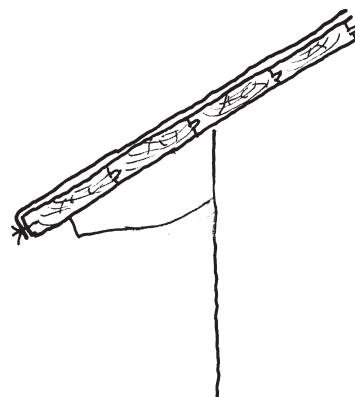
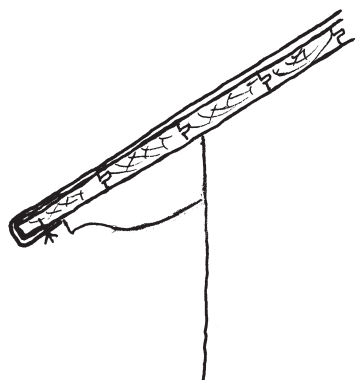
Underhåll av tjärpapp

Gamla tjärpapptak skall underhållas genom att strykas med tjära. Det är dags för en behandling när pappen känns lös på ytan eller om den suger vatten. Före strykningen skall takytan borstas ren från mossa och skräp. Hål, sprickor och blåsor skall också åtgärdas. Gammal tjärpapp som strukits och sandats många gånger får en hård och sprucken yta. Om den tvättas med fotogen blandad med stenkoltjära blir den hårda ytan tunnare och mer elastisk. Efter 1–2 dygns torkning kan man sedan stryka ytan på nytt. Tjärstrykning görs frånnocken och ner mot takfoten och skall inte vara tjockare än att pappen tar åt sig tjäran. Behöver man lappa med tjärpapp kan sådan tillverkas på plats genom att bestryka ett tjockt lumpapper med tjära (se tillverkning av tjärpapp).

Underhåll av asfaltpapp

Från och med 1910–20 började asfalt bli mer vanlig för behandling av takpapp. På sådana tak kan man välja moderna produkter för underhåll eftersom modern takpapp också baseras på asfalt. Det är dock viktigt att ta reda på om taket tidigare är struket med asfalt eller tjära. Det går nämligen inte att kombinera asfalt och tjära, eftersom tjäran löser upp asfalten.

Asfaltpapp kan behöva strykas vart 3–5 år. Strykning görs med borste i varm väderlek. Gammal skyddsbelagd asfaltspapp behöver en ny skyddsbeläggning när den gamla nötts bort. Skyddsbeläggning innebär att taket efter strykning beströs med fin sand eller finkornigt krossad talk eller skiffer innan strykningen brkat. Lämpligen stryker man en två meter bred yta som strös med sand, sen fortsätter man på så sätt i etapper över hela taket.

Two varianter av avslut vid takfoten.

Renovering av gamla papptak

Den funktionella beståndsdelen i ett papptak, det som skyddar taket från sol och nederbörd, är tjäran eller asfalten. Pappens funktion ligger främst i att utgöra underlaget för bestrykningen. En gammal papp som får en ny bestrykning kan därför rent tekniskt vara lika bra som en nylagd papp. Man bör därför sträva efter att bevara den ursprungliga pappen och laga i hål och sprickor istället för att lägga om. Förutom att kulturvärden sparas blir kostnaden också lägre. Är pappen delvis trasig kan det också vara värt att lappa den istället för att byta ut hela.

Lappning av papptak

En skadad pappvåd kan lagas genom ilappning. Detta görs i hela vådens bredd och med 15 cm överlapp åt båda hållen längsmed våden. Vid slättäckning spikas den skadade vådens kanter fast och lappas sedan med en tillklipp bit. Denna skjuts in under den ovanliggande vådens underkant och klistras sedan mot sidorna och i nederkanten. Listtäckning lagas på mot svarande sätt, här bör lagningsbiten förstås skjutas under täckremarna på båda sidorna.

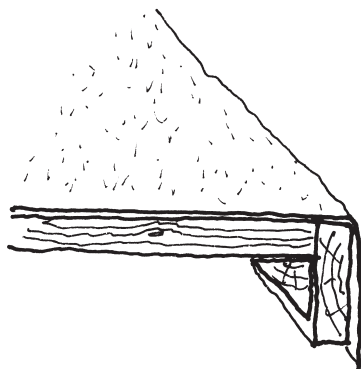
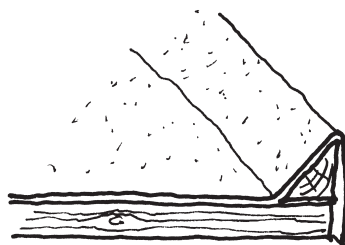
Vid lappning bör man sträva efter att spikar skall skyddas med påklistrad papp ovanpå. Spikning görs i sicksackmönster, där spikraden närmast pappkanten skall ha ett avstånd på 20 mm till denna. Avståndet mellan två spikar i samma rad skall vara 120 mm. Använd varm-förzinkad pappspik. Spikskallarna skall strykas med tjärbeck alternativt asfalt beroende på papptyp.

Tillverkning av tjärpapp

Eftersom tjärpapp inte fabriksstillverkas längre måste man vid lagningsarbeten tillverka sin egen tjärpapp. Det gäller då att få tag i grå-lumpapp, helst med vikten 500-600 g/m², vilket kan vara ett problem då sådan papp knappast tillverkas idag. Tunnare nytillverkad lumpapp eller återanvänd gammal väggpapp kan dock användas. Skär till våder av samma bredd som befintlig papp. Pappen sänks ned en stund i ett kar uppvärmd tjära/stenkolstjära eller stryks med pensel. Pappvåderna läggs sedan i travar som vänds var fjärde dag under två veckors tid. Den är sedan torr och kan läggas. Om man inte vill att pappen skall klibba vid läggning beströs den med talkpulver.

Att lägga ny papp

Om man måste lägga ny papp bör man försöka efterlikna det ursprungliga både när det gäller papperskvalitet och läggningsteknik. Idag är det dock svårt att få tag i lumpapp lämplig för taktäckning. Takpapp bestående av asfalt

Two varianter av avslut vid gaveln.

med polyesterarmering är den enda fabriksstillverkade produkten på marknaden. Läggnings-tekniken är enklare att återskapa. Skivtäckta papptak kan exempelvis åstadkommas genom att man skär ut ark ur rullpappen. *Icopal shingel* liknar delvis äldre skivtäckta papptak med diagonal läggning. Både listtäckning och slättäckning kan enkelt utföras med dagens material. Tillverkaren av modern takpapp tillhandahåller också läggingsanvisningar, men man bör vara uppmärksam på att dessa avviker en del från det traditionella utförandet. Genom att exempelvis pigmentera ytbehandlingen kan man ytterligare bidra till att återskapa ett tidstroget utseende även med en modern papp som underlag.

Före omläggning av ett papptak måste man undersöka underlaget. Om man avser att lägga en ny asfaltspapp på ett tak med en gammal tjärpapp måste tjärpappen tas bort eller täckas av ett spärrskikt av något slag som hindrar tjäran från att lösa upp asfalten. Om takbrädor behöver ersättas skall dessa vara av råspont, ospontade brädor kan röra sig oberoende av varandra vilket kan få pappen att spricka. Vid omläggning av tak med listtäckning bör man först ta bort listerna. Den gamla pappens kanter spikas sedan fast i taket. Nya lister fästs därefter och den nya pappen spikas i dessa likadant som den ursprungliga pappen. Omläggning får bara göras på helt torrt underlag annars kan blåsor uppstå i den nya pappen. Temperaturen skall vara minst +5°C annars blir pappen för spröd och styv. Före läggning skall taket sopas rent från mossa och skräp. Underlagspapp är inte nödvändig om inte taklutningen är flackare än 18°.

Text och illustrationer: Rune Wästerby
Grafisk form: Lage Johansson

**HÅLLA HUS – arena för byggnadsvård,
hushållning och samhällsplanering.**

Ett samarbete mellan Länsstyrelsen Västerbotten,
Västerbottens museum, Skogsmuseet i Lycksele
och Skellefteå museum.

SKELLEFTEÅ 2006